

ARTYKUŁY

[Articles]

WIĘZ Z WŁASNĄ MATKĄ A STAWANIE SIĘ MATKĄ – ZAGADNIENIA TEORETYCZNE

Anna Zdolska-Wawrzekiewicz, Mariola Bidzan,
Magdalena Chrzan-Dętkoś

Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański
Institute of Psychology, University of Gdansk

ATTACHMENT TO ONE'S MOTHER AND BECOMING A MOTHER – THEORETICAL ISSUES

Summary. This article aims to investigate the issues connected with the influence of bond with one's own mother to the transition to motherhood. The influence of the attachment style to own's mother on the development of maternal identity is contemplated. This relationship is very important at the time of the bonding of young mother with her unborn baby and also after the birth of the baby. There is also an extremely important link between attachment with one's own mother and the occurrence of postpartum depression. This article is part of a research project to investigate the relationship between bond with mother, image of mother and bond with baby during pregnancy and after birth.

Key words: attachment, pregnancy, maternal-fetal relations, postpartum depression

Przywiązanie

John Bowlby jest prekursorem badań nad przywiązaniem. Udowodnił on, że wczesna więź z opiekunem jest niezmiernie istotna dla funkcjonowania człowieka w bliskich związkach, także w dorosłości.

Przywiązanie tworzy się we wczesnym dzieciństwie i jest wynikiem relacji, jaką niemowlę ma z najbliższym otoczeniem (Bowlby, 1969). Zapewnienie poczucia bezpieczeństwa jest niezbędne, by niemowlę mogło poznawać świat (*Explorating system*). Ważne jest, by postrzegało ono swojego opiekuna nie tylko jako kogoś, od kogo

Adres do korespondencji: Anna Zdolska-Wawrzekiewicz, e-mail: annazdolska@interia.pl

może się oddalić, lecz także jako kogoś, do kogo może wrócić w chwilach zaniepokojenia (*secure base, safe haven*) (Mikulincer, Shaver, Pereg, 2003). To, jak opiekun reaguje na sygnały dziecka, wpływa także na kształtowanie umiejętności „dawania opieki” przez dziecko zarówno innym, którzy tego potrzebują, jak i sobie. Dziecko wzmacnia się w poczuciu, że jest sobie samo w stanie poradzić w nowej sytuacji (Bowlby, 1969).

Z czasem kolejni badacze zainteresowali się zagadnieniem przywiązania, rozwijając początkową koncepcję. Badając dzieci w procedurze obcej sytuacji, Ainsworth wyróżniła trzy style przywiązania u dzieci: bezpieczny, lękowo-ambivalentny i unikający (Ainsworth i in., 2015). Wyodrębniono także czwarty styl przywiązania – zdeorganizowany, oznaczający zachowanie, które nie pasowało do żadnego innego stylu, takie zachowanie było chaotyczne, jakby bez spójnego wzorca. Prześledziwszy historię dzieci ze zdeorganizowanym stylem przywiązania, można było dopatrzeć się w ich życiu głębokiej traumy (Main, Solomon, 1986). Warto dodać, że początkowa diadyczna relacja z głównym opiekunem poszerza się o kolejne osoby, w związku z czym możliwe jest, by do różnych osób znaczących być przywiązanym w różny sposób (Main, Weston, 1981).

Z czasem badacze zainteresowali się przywiązaniem u osób dorosłych. Rozwinięły się koncepcje opisujące to zagadnienie. Hazan i Shaver (1987) wyszli z założenia, że więź między romantycznymi partnerami buduje się w podobny sposób, co więź niemowlęcia z dorosłym, jednocześnie zawiera w sobie tę wczesną relację. Otworzyło to drogę do badań nad przywiązaniem w dorosłości.

Brennan, Clark i Shaver (1998), przeprowadzając analizę badań nad przywiązaniem, wyodrębnili dwa wymiary leżące u jego podłoża – unikanie (unikanie/szukanie bliskości) i lęk (przed odrzuceniem, monitorowanie bliskości i dostępności innych). Większość teorii przywiązania w dorosłości opiera się na założeniu, że także w romantycznym związku odbija się echo relacji przywiązania ze znaczącym opiekunem z dzieciństwa. Dlatego też zarówno teoretycy, jak i praktycy skupiają się na konsekwencjach przywiązania do partnera romantycznego (np. Greszta i in., 2016; Kornaszewska-Polak, 2016).

Badania pokazują, że osoby o przywiązaniu pozabezpiecznym tłumią informacje związane z systemem przywiązania (częściej odwracają wzrok od obrazków prezentujących interakcje społeczne, mają mniej wspomnień związanych z przywiązaniem, mniej trafnie określają obecny stan umysłu) lub mają tendencję do negatywnego przetwarzania informacji (np. przetwarzają szybciej i więcej negatywne informacji niż pozytywne, spodziewają się większej liczby negatywnych interakcji społecznych) (Main, Kaplan, Cassidy, 1985; Cassidy i in., 2003; Feeney, Cassidy, 2003; Maier i in., 2005; Chris Fraley i in., 2006; Dewitte i in., 2007; Bretherton, Munholland, 2008; Atkinson i in., 2009; Mikulincer i in., 2009; Dykas, Cassidy, 2011). Co więcej, udowodniono, że przywiązanie jest bardzo ważnym czynnikiem odpowiadającym za szeroko rozumiane przystosowanie społeczne (Grzegorzewska, Farnicka, 2016).

Przywiązanie w ciąży

Badacze coraz częściej interesują się problematyką przywiązania w odniesieniu do prokreacji (np. Julal, Carnelley, 2012; Chrzan-Dętkoś, Łockiewicz, 2015; Koss i in., 2016). Teoretycy donoszą, że styl przywiązania modyfikuje postrzeganie rodzicielstwa i satysfakcję z niego (np. Lubiewska, Derbis, 2016). Osoby o lękowym przywiązaniu mają mniejszą satysfakcję z bycia rodzicem (Kohn i in., 2012), zamartwiają się zarówno w czasie ciąży, jak i rok po narodzinach dziecka (Trillingsgaard i in., 2011). Także osoby o unikającym stylu przywiązania charakteryzują się wysokim poziomem stresu rodzicielskiego (Trillingsgaard i in., 2011). Co więcej, kobietom o bezpiecznym stylu przywiązania łatwiej jest zaakceptować to, że stają się matką, przyjąć tę rolę (Chrzan-Dętkoś, Łockiewicz, 2015).

Warto dodać, że kobiety w zależności od stylu przywiązania różnią się między sobą, biorąc także pod uwagę czynniki neurobiologiczne. Można powiedzieć, że kobiety o lękowym stylu przywiązania, ze względu na funkcjonowanie mózgu, muszą wykonać więcej pracy, by zaopiekować się swoim dzieckiem. Badania zespołu Lane Strathearn z 2009 r. wykazały, iż styl przywiązania matki koreluje ze stężeniem oksytocyny po jej swobodnej zabawie z dzieckiem, a także z większą aktywnością w obszarach związanych z układem nagrody. Matki z ufny stylem przywiązania, w porównaniu z kobietami ze stylem lękowo-unikającym, wykazują większą aktywność w regionach układu nagrody na widok własnego, uśmiechającego się dziecka. Dodatkowo, zwiększony poziom oksytocyny w osoczu w kontakcie z dzieckiem jest pozytywnie skorelowany z większą aktywnością podwzgórza i przysadki mózgowej – dopaminergicznego systemu nagrody.

Badanym matkom pokazywano również zdjęcia własnego i obcego dziecka: z obojętnym, smutnym i wesołym wyrazem twarzy. U kobiet różniących się stylami przywiązania zaobserwowano duże różnice w aktywacji mózgu w odpowiedzi na smutek dziecka. U ufnie przywiązanych matek wciąż obserwowano większą aktywność w regionach mózgu związanych z układem nagrody, podczas gdy u kobiet z unikającym stylem przywiązania zaobserwowano większą aktywność w przedniej części wyspy – miejscu związanym z uczuciami niesprawiedliwości, bólu i niechęci – przewidywaniem straty. Dodatkowo u matek z unikającym stylem przywiązania odnotowano większą aktywność prawego brzuszno-bocznego płata przedczołowego oraz przedniej części wyspy w odpowiedzi na widok własnego smutnego dziecka, co wskazuje na poznawczą kontrolę nad negatywną reakcją emocjonalną. U matek z ufny stylem przywiązania obserwowano aktywność w ośrodku związanym z oczekiwaniem zysku – prążkowiowi brzuszному. Tak więc wydaje się, że dla ufnie przywiązanych matek zarówno pozytywne, jak i negatywne komunikaty dziecka pełnią funkcję istotnych bodźców zachęcających do działania, pozytywnie wzmacniają i motywują troskę matek. U kobiet z lękowym stylem przywiązania motywacja do reagowania na sygnały wysyłane przez dziecko jest konsekwencją poznawczej kontroli – bardziej świadomego opracowania tej sytuacji. Opisane różnice

w macierzyńskich reakcjach, poprzez połączenie ze stylem przywiązania, bezpośrednio odsyłają do relacji młodej matki z własną matką.

Przywiązanie do własnej matki a stawianie się matką

Zdecydowanie mniej badań z udziałem kobiet ciężarnych poświęconych jest przywiązaniu do własnej matki. Warto jednak spojrzeć na to, jak więź z matką wpływa na kształtowanie się kobiety jako matki. Należy zaznaczyć, że dziewczynka już od wczesnego dzieciństwa, „wpatrując się w matkę”, jej matkowanie, przygotowuje się do bycia matką. Proces ten zaczyna się na wiele lat przed ciążą w dziecięcych zabawach i fantazjach (Gracka-Tomaszewska, 2014).

Kobieta przygotowująca się na przyjęcie swojego dziecka jest jakby w podwójnej roli, z jednej strony wyobraża sobie siebie jako matkę, czerpiąc z obrazu swojej matki, a z drugiej – wyobraża sobie, jak to jest być niemowlęciem, czerpiąc ze swojego doświadczenia w niemowlęcej relacji z matką (Cramer, 1994). W procesie tym weryfikacji podlegają znaczące relacje kobiety ciężarnej ze szczególnym uwzględnieniem relacji z własną matką (Lester, Notman, 1986). Warto podkreślić, że przywiązanie do matki ma kluczowe znaczenie w tworzeniu się obrazu siebie jako matki, tzw. *selfmacierzyńskiego* (Pines, 1972, 1982; Main, Kaplan, Cassidy, 1985; Main, Hesse, 1990), gdyż tożsamość macierzyńska tworzy się z obrazu siebie jako kobiety i obrazu swojej matki jako matki (Gracka-Tomaszewska, 2014). W procesie tym bardzo ważna jest narracja – to, co kobieta mówi o swojej matce, opiece przez nią otrzymywaną (Stern, 1991). Badacze podkreślają, że istotna jest zarówno aktualna relacja z matką, np. pomoc przez nią otrzymywana (np. Wakschlag, Chase-Lansdale, Brooks-Gunn, 1996), jak i dziecięce wspomnienia doznawania opieki przez matkę, ojca (Biringen, 1990). Bycie zdolnym do opieki nad dzieckiem można rozumieć jako transformację własnego doświadczenia doznawania opieki – własnych wewnętrznych modeli operacyjnych (*internal working models*) składających się z wczesnych doświadczeń z opiekunem (Fonagy i in., 1995; Rholes, Simpson, Blakely, 1995; George, Solomon, 1996; Priel, Besser, 2001), bo jak pokazują przytoczone badania (Strathearn i in., 2009), styl przywiązania w neurobiologiczny sposób warunkuje sposób opieki nad własnym dzieckiem.

Badania pokazują, że kobiety o większym nasileniu lęku i unikania wskazują mniej przymiotników pozytywnych, opisując swoją matkę jako matkę w kwestionariuszu ACL (*Adjective Check List*). Co więcej, wybierają więcej przymiotników negatywnych niż kobiety o innej konfiguracji lęku i unikania (Zdolska-Wawrzekiewicz, Chrzan-Dętkoś, Bidzan, 2018). W obrazie matki jest więcej kontroli, a nie troski, co predysponuje te kobiety do depresji poporodowej (Chrzan-Dętkoś i in., 2012).

Warto podkreślić, że negatywny obraz swojej matki może wiązać się z trudnością w byciu matką, ponieważ obraz ten staje się częścią tego, co kobieta myśli o sobie samej. Gdy wewnętrzny obraz matki jest zniszczony, bardzo trudno jest kobiecie „matkować” swojemu dziecku, gdyż nie może czerpać wsparcia ze swojego wewnętrznego obrazu matki, swoich wspomnień i doświadczeń (Deutsch, 1945).

Przywiązanie do własnej matki a więź z dzieckiem nienarodzonym

Badania pokazują, że relacja z własną matką jest dobrym predyktorem więzi, jaką już w ciąży kobieta wytworzy ze swoim dzieckiem (Zeanah, Barton, 1989; Kretchmar, Jacobvitz, 2002; Chrzan-Detkoś i in., 2012). Więź z dzieckiem nienarodzonym (MFA – *Maternal Fetal Attachment*) to jednostronna relacja, zawierająca w sobie emocjonalny i poznawczy stosunek rodziców do rozwijającego się dziecka i ciąży (Redshaw, Martin, 2013).

To, co ciężarna myśli o sobie jako matce, kształtuje jej postrzeganie dziecka nienarodzonego (Kezur, 1978). Dowiedziono, że kobiety o ufniej więzi z matką częściej dzieliły się radością, informacją o ciąży i więcej o dziecku fantazjują. Co więcej, kobiety, które dostały więcej ciepła od swoich matek, budują bliższe emocjonalnie relacje ze swoim dzieckiem (Siddiqui, Hagglof, Eisemann, 2000). Brak bliskości emocjonalnej i jej wyrażania w domu rodzinnym może także skutkować trudnością z zaakceptowaniem własnej ciąży (Kornas-Biela, 2004), a także przyczynić się do depresji poporodowej (Chrzan-Detkoś i in., 2012).

To, jak matka buduje więź ze swoim nienarodzonym dzieckiem i jak tworzy swój obraz jako matki, jest niezmiernie ważne, gdyż to, co matka myśli o dziecku w czasie ciąży, przekłada się na przywiązanie do dziecka po narodzinach (Benoit, Parker, Zeanah, 1997; Crawford, Benoit, 2009). Wydaje się istotne także w odniesieniu do zagadnień związanych z depresją okołoporodową (Chrzan-Detkoś, Łockiewicz, 2015; Koss i in., 2016).

Przywiązanie do własnej matki a więź z dzieckiem po narodzinach

Rozważając więź z matką, warto skupić się zarówno na aspekcie jej wpływu na tożsamość macierzyńską kobiety w ciąży, jak i po narodzinach dziecka, gdy w procesy psychiczne wkrada się realność – odrębna istota, jaką jest dziecko. Warto zaznaczyć, że obraz siebie jako matki zaczyna się oddzielać od obrazu swojej matki jako matki kilka miesięcy po narodzinach dziecka (Gracka-Tomaszewska, 2014).

Relacja z matką ma kluczowy wpływ na budowanie więzi ze swoim dzieckiem także już po narodzinach (Fischer, 1981). Jak już podkreślono, wspomnienia matki dotyczące akceptacji rodziców i zachęcania do niezależności bezpośrednio przekładają się na wrażliwe opiekanie się dzieckiem (Biringen, 1990), na bezpieczny styl przywiązania u dziecka (Ricks, 1985) oraz na poszanowanie granic dziecka (Rick, 1985; Biringen, 1990). Właśnie to, jak matka wspomina swoją więź z własną matką, wpływa na styl przywiązania jej dziecka (Van IJzendoorn, 1995). Także Kretchmar i Jacobvitz (2002) pokazali, że styl przywiązania dziecka zależy od relacji, jaką jego matka ma obecnie ze swoją matką, ale też od wspomnień matki o byciu zaopiek-

waną przez własną matkę w dzieciństwie. Matki pamiętające swoje matki jako opiekuńcze, ale też mające obecnie dobre z nimi relacje (bliskość emocjonalna, zachęcanie do autonomii) mają dzieci o bezpiecznym stylu przywiązania. Gdy kobiety były uwikłane w relację z matką i nie pamiętały jej jako wspierającej ich autonomię w swoim dzieciństwie, mają niemowlęta bardziej lękowe. Te kobiety wydają się wciąż uwięzione w swoich niezaspokojonych potrzebach z dzieciństwa i jakby wciąż walczyły z własną matką, by te potrzeby zaspokoić. Matki pamiętające swoje matki w dzieciństwie jako odrzucające mogą przekazywać swoim dzieciom unikający wzorzec przywiązania (Kretchmar, Jacobvitz, 2002). Podsumowując te badania, autorzy podkreślają także, że dobra relacja z własną matką może łagodzić stres związany ze stawianiem się matką (Kretchmar, Jacobvitz, 2002).

Odwrócenie ról w relacji z własną matką wpływa na więź z własnym dzieckiem w wieku 6 i 9 miesięcy (Jacobvitz i in., 1991). Z kolei bliskość emocjonalna we wspomnianej relacji skutkuje mniej problematycznym rodzicielstwem (Wakschlag, Chase-Lansdale, Brooks-Gunn, 1996). Pokazuje się to najsilniej w matkowaniu matki (Kretchmar, Jacobvitz, 2002). Badacze wskazują na równowagę pomiędzy autonomią a intymnością jako czynnikami niezbędnymi do dobrego rodzicielstwa w następnej generacji (Wakschlag, Chase-Lansdale, Brooks-Gunn, 1996). Jest to spójne z rozumieniem stylu przywiązania opisywanym przez Ainsworth, gdzie w dużym skrócie można powiedzieć, że dzieci, które są bezpiecznie przywiązane do opiekuna, odczuwają zarówno bliskość z rodzicem, jak i pozwolenie na autonomię, w przypadku dzieci lękowych brakuje zachęcania do autonomii, zaś dzieci wykazujące unikowy styl przywiązania nie zaznają bliskości/intymności (Ainsworth i in., 2015).

Warto też dodać, że ciąża i wczesne macierzyństwo jest czasem, gdy można przededefiniować relację z własną matką, nadać jej nowe znaczenie, nabrać dystansu (Fischer, 1981). Ważne, by pamiętać również, że człowiek może być w różny sposób przywiązany do różnych znaczących osób, niektóre więzi mogą być ochronne względem innych, i tak np. harmonia w małżeństwie wpływa ochronnie na więź dziecka z matką (Main, Weston, 1981).

Przywiązanie do własnej matki a depresja okołoporodowa

Depresja poporodowa jest zjawiskiem występującym na całym świecie. Badacze różnią się w podawaniu częstotliwości jej występowania. Skala tego problemu jest bardzo szeroka, szacuje się, że 10-15% młodych matek cierpi z tego powodu (Robertson i in., 2004; Nysten i in., 2006), inni badacze podają, że od 13 do 30% kobiet boryka się z tym problemem (O'Hara, Swain, 1996). Oprócz typowych objawów depresji, takich jak m.in. obniżenie nastroju, poczucie winy, niepokój itp., dołączają też objawy związane z dzieckiem, np. poczucie bycia złą matką, lęk, że zrobi się dziecku krzywdę (Bielawska-Batorowicz, 2006; Maliszewska i in., 2016a).

Badacze zajmujący się tym zagadnieniem podają, że w powstawaniu depresji poporodowej znacząca jest więź kobiety z własną matką. Kobiety cierpiące na depresję

poporodową miały częściej niesatysfakcjonującą relację z własną matką (Uddenberg, Nilsson, 1975), a także odbierały swoją matkę i ojca jako niedających im wystarczającej opieki w dzieciństwie (Gotlib i in., 1991). Kobiety te miały niesatysfakcjonujący obraz macierzyństwa (Maliszewska i in., 2016b). Jak wskazują badania, troska w obrazie matki, spostrzeganie swojej matki jako takiej, która o kobietę w dzieciństwie dbała, w dużej mierze chroni przed depresją. Z kolei gdy w obrazie własnej matki dominuje kontrola, utrudnione jest budowanie relacji z własnym dzieckiem, a gdy pojawia się depresja, intensyfikują się jej objawy (Chrzan-Dętkoś i in., 2012).

Blum (2007) wymienia trudną więź z matką jako jeden z trzech głównych czynników depresji poporodowej. Autor ten podaje, że wiele kobiet cierpiących na depresję poporodową spostrzega swoje matki jako niecierpiące satysfakcji w zajmowaniu się nimi w dzieciństwie. Kobietom w depresji może być ogromnie trudno radzić sobie z potrzebami niemowlęcia, gdyż przeżywają one siebie, świadomie lub nie, jako dziecko odrzucone przez matkę (Blum, 2007).

Warto w tym miejscu zasygnalizować także konsekwencje depresji matki dla funkcjonowania dziecka. Matka w depresji może mieć trudność w zajmowaniu się dzieckiem zarówno w wymiarze emocjonalnym, poznawczym, jak i społecznym (Bielawska-Batorowicz, 2006). Dzieci matek z depresją w okolicy pierwszych i drugich urodzin gorzej wypadają w testach poznawczych (np. Grace, Evindar, Stewart, 2003). Ponieważ depresja jest ogromnym utrudnieniem w interakcji z dzieckiem, kobiecie może być trudniej adekwatnie reagować na sygnały wysyłane przez dziecko, co może być dla niego źródłem stresu. Dzieci te mogą mieć kłopot w nauczaniu się samoregulacji, radzeniu sobie ze swoimi emocjami, gniewem (Hay i in., 2003). Co jest ogromnie ważne, depresja matki może przyczynić się do odrzucenia dziecka (Loh, Vostanis, 2004).

Warto w tym miejscu podkreślić, że dobra relacja z partnerem lub inną znaczącą osobą może być czynnikiem chroniącym przed depresją. Badacze podają, że kobiety, których mężowie byli bardziej empatyczni, rzadziej musiały zmagać się z depresją poporodową (Każmierczak, Kielbratowska, Karasiewicz, 2015).

Styl przywiązania do matki a obraz dziecka u matki

Badacze w relacji z matką doszukują się przyczyn zaburzeń dziecka. Istotne wydaje się zaznaczenie w tym miejscu, że to, co myśli o sobie matka, a jak próbowano dowieść, znaczenie ma tu jej relacja z własną matką, wpływa na jej sposób myślenia o dziecku (Lieberman, 1999; Reese, 2008). Można przypuszczać, że matki dzieci o większym nasileniu lęku i unikania mogą znajdować się w grupie ryzyka negatywnego myślenia o sobie. Niezmiernie ważne jest to, że styl przywiązania matki jest jednym z najsilniejszych predyktorów stylu przywiązania dziecka (Van IJzendoorn, 1995). Jak też zostało pokazane, depresja poporodowa, z wystąpieniem której związek ma więź z własną matką, znacząco zaburza relację z dzieckiem.

To, co matka myśli o dziecku, jego cechy, potrzeby, jej stosunek emocjonalny i poznawczy do własnego dziecka, zawiera się w reprezentacji dziecka (Gracka-Tomaszewska, 2006). Reprezentacje te budują się w czasie ciąży, a nawet można doszukiwać się ich źródeł w dziecięcych zabawach i mają ogromny wpływ na reagowanie matki, jej opiekę nad dzieckiem (Stern, 1995). Początkowo w czasie ciąży reprezentacja dziecka jest połączona z reprezentacją siebie, jednak z czasem staje się niezależnym tworem. W kształtowaniu się obrazu dziecka u matki ważne jest, co matka myśli o sobie jako matce, jej obraz siebie jako dziecka w dzieciństwie, obraz partnera i własnej matki. Z czasem do tego obrazu dołączane są cechy i fantazje o dziecku (Gracka-Tomaszewska, 2014). Największy wpływ tego obrazu dziecka u matki na matkowanie zachodzi w niemowlęctwie, z czasem dziecko komunikuje swoje potrzeby, wpływając na matczyną reprezentację. Może się jednak zdarzyć, że reprezentacja ta jest sztywna, niezmienna, matka reaguje wybiórczo na zachowanie dziecka, w zgodzie z wewnętrznym obrazem, a ono z czasem dostraja się do jej reakcji. Brak elastyczności może być niebezpieczny, gdyż matka świadomie lub nie reaguje na dziecko w zgodzie ze swoim wewnętrznym obrazem dziecka (Pajulo i in., 2001). Relacja matka-dziecko stanowi matrycę jego rozwoju (Stern, 1995). W początkowym okresie matka i dziecko są połączeni, a ona pełni funkcję lustra, w jej reakcjach dziecko poznaje siebie. Bez tego „odbicia” dziecko cierpi w samotności, gdyż matka „nie widzi” pełni jego cech i potrzeb (Gracka-Tomaszewska, 1999, 2000). Problem pojawia się, gdy obraz dziecka u matki różni się od realnego dziecka. Matka taka nie zaspokaja potrzeb prawdziwego dziecka, może to rodzić ogromną frustrację jego potrzeb i niezrozumienie. Matka może odgrywać w relacji z dzieckiem swoją relację z własną matką lub wyposażać je w cechy własnej matki lub swoje nieakceptowane cechy (Gracka-Tomaszewska, 2006).

Warto w tym miejscu jeszcze raz podkreślić, że na zdrową reprezentację dziecka u matki, na jego bezpieczny związek z matką/ styl przywiązania, wpływa sposób, w jaki młoda matka mówi o własnej matce. Ma to miejsce, nawet gdy więź z własną matką nie była bezpieczna. Ważne, by młoda matka miała spójny obraz własnej matki z uwzględnieniem dobrych i złych przeżyć z dzieciństwa (Stern, 1995; Gracka-Tomaszewska, 2006).

Podsumowując, można powiedzieć, że przepracowana relacja z własną matką jest niezmiernie istotna, jeżeli chodzi o funkcjonowanie dziecka kobiety, a także przekazywanie wzorca przywiązania kolejnym pokoleniom. Co prawda oprócz reprezentacji dziecka u matki, którą starałyśmy się opisać, badacze mówią o ważnej roli zdolności matki do odczytywania stanów emocjonalnych dziecka, jednak zauważalny jest duży związek między tą funkcją refleksyjną a pozytywnością reprezentacji dziecka u matki (Schechter i in., 2005).

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę mnogość wpływu, jaki przywiązanie do własnej matki ma w kształtowaniu się relacji z dzieckiem, a także sobą jako matką, należy kontynuować badania w tej dziedzinie. Warto również rozważyć edukację zarówno w szkołach rodzenia, jak i poprzez położne środowiskowe, by kobiety, które mogą mieć trudność w stawianiu się matką, zostały objęte opieką jeszcze przed planowaniem macierzyństwa lub na początku ciąży. Niewiele jest badań próbujących połączyć poruszane w tym artykule zagadnienia. Tym bardziej warto dokonać analizy wpływu więzi z matką na więź z własnym dzieckiem zarówno w ciąży, jak i po jego narodzeniu. Warto zauważyć, że praktycy – zarówno psychologowie, jak i psychoterapeuci – podkreślają wagę relacji z matką dla budowania siebie jako matki, dobrego opiekowania się dzieckiem (np. Chrzan-Dętkoś, 2010).

Biorąc także pod uwagę poruszaną w artykule kwestię transmisji międzygeneracyjnej i konsekwencji, jakie ponoszą dzieci kobiet uwikłanych w relację z własną matką, interwencja wspierająca/terapeutyczna wydaje się jeszcze bardziej uzasadniona.

Literatura cytowana

- Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E., Wall, S.N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York: Psychology Press.
- Atkinson, L., Leung, E., Goldberg, S., Benoit, D., Poulton, L., Myhal, N., Kerr, S. (2009). Attachment and selective attention: Disorganization and emotional Stroop reaction time. *Development and Psychopathology*, 21 (1), 99-126.
- Bartholomew, K., Horowitz, L.M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 226-244.
- Benoit, D., Parker, K.C., Zeanah, C.H. (1997). Mothers' representations of their infants assessed prenatally: Stability and association with infants' attachment classifications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38 (3), 307-313.
- Bielawska-Batorowicz, E. (2006). *Psychologiczne aspekty prokreacji*. Katowice: „Śląsk” Wydawnictwo Naukowe.
- Biringen, Z. (1990). Direct observation of maternal sensitivity and dyadic interactions in the home: Relations to maternal thinking. *Developmental Psychology*, 26 (2), 278-284.
- Blum, L.D. (2007). Psychodynamics of postpartum depression. *Psychoanalytic Psychology*, 24 (1), 45.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. T. I: *Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss*. T. II: *Separation*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss*. T. III: *Loss*. New York: Basic Books.
- Brennan, K.A., Clark, C.L., Shaver, P.R. (1998). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. W: J.A. Simpson, W.S. Rholes (red.), *Attachment theory and close relationship* (s. 46-76). New York: The Guilford Press.

- Bretherton, I., Munholland, K.A. (2008). Internal working models in attachment relationships: Elaborating a central construct in attachment theory. W: J. Cassidy, P.R. Shaver (red.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 102-127). New York, NY, US: Guilford Press.
- Cassidy, J., Kobak, R.R. (1988). Avoidance and its relation to other defensive processes. *Clinical Implications of Attachment*, 1, 300-323.
- Cassidy, J., Ziv, Y., Mehta, T.G., Feeney, B.C. (2003). Feedback seeking in children and adolescents: associations with self-perceptions, attachment representations, and depression. *Child Development*, 74 (2), 612-628.
- Chase-Lansdale, P.L., Brooks-Gunn, J., Zamsky, E.S. (1994). Young African-American multigenerational families in poverty: Quality of mothering and grandmothering. *Child Development*, 65 (2), 373-393.
- Chris Fraley, R., Niedenthal, P.M., Marks, M., Brumbaugh, C., Vicary, A. (2006). Adult attachment and the perception of emotional expressions: Probing the hyperactivating strategies underlying anxious attachment. *Journal of Personality*, 74 (4), 1163-1190.
- Chrzan-Dętkoś, M. (2010). Psychodynamiczne Rozumienie Macierzyństwa – Implikacje dla pracy klinicznej. *Psychoterapia*, 1 (152), 5-14.
- Chrzan-Dętkoś, M., Dyduch-Maroszek, A., Humięcka, A., Karasiewicz, K. (2012). Uwarunkowania i konsekwencje depresji poporodowej. *Psychoterapia*, 2 (161), 55-63.
- Chrzan-Dętkoś, M., Łockiewicz, M. (2015). Maternal romantic attachment, and antenatal and postnatal mother-infant attachment in a sample of Polish women. *European Journal of Developmental Psychology*, 12 (4), 429-442, doi: 10.1080/17405629.2015.1036024
- Cramer, B. (1994). *Zawód dziecko*. Warszawa: W.A.B.
- Crawford, A., Benoit, D. (2009). Caregivers' disrupted representations of the unborn child predict later infant-caregiver disorganized attachment and disrupted interactions. *Infant Mental Health Journal*, 30 (2), 124-144.
- Deutsch, H. (1945). *The psychology of women*. T. 2: *Motherhood*. New York: Grune & Stratton.
- Dewitte, M., Koster, E.H., De Houwer, J., Buysse, A. (2007). Attentive processing of threat and adult attachment: A dot-probe study. *Behaviour Research and Therapy*, 45 (6), 1307-1317.
- Dykas, M.J., Cassidy, J. (2011). Attachment and the processing of social information across the life span: theory and evidence. *Psychological Bulletin*, 137 (1), 19-46.
- Feeney, B.C., Cassidy, J. (2003). Reconstructive memory related to adolescent-parent conflict interactions: the influence of attachment-related representations on immediate perceptions and changes in perceptions over time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85 (5), 945-955.
- Fischer, L.R. (1981). Transitions in the mother-daughter relationship. *Journal of Marriage and the Family*, 613-622.

- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Kennedy, R., Matton, G., Target, M. (1995). Attachment, the reflective self, and borderlines states. W: S. Goldberg, R. Muir, J. Kerr (red.), *Attachment theory, social developmental and clinical perspectives* (s. 234-278). Hillsdale: Analytic Press.
- George, C., Solomon, J. (1996). Representational models of relationships: Links between caregiving and attachment. *Infant Mental Health Journal*, 17 (3), 198-216, doi: 10.1002/(SICI)1097-0355(199623)17:3<198:AID-IMHJ2>3.0.CO;2-L
- Gotlib, I.H., Whiffen, V.E., Wallace, P.M., Mount, J.H. (1991). Prospective investigation of postpartum depression: Factors involved in onset and recovery. *Journal of Abnormal Psychology*, 100, 122-132.
- Grace, S.L., Evindar, A., Stewart, D.E. (2003). The effect of postpartum depression on child cognitive development and behavior: a review and critical analysis of the literature. *Archives of Women's Mental Health*, 6 (4), 263-274.
- Gracka-Tomaszewska, M. (1999). Małe dziecko często chorujące – jego psychiczna reprezentacja u matki. (Niepublikowana rozprawa doktorska). Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Gracka-Tomaszewska, M. (2000). Reprezentacja dziecka często chorującego u jego matki. *Nowiny Psychologiczne*, 1, 75-82.
- Gracka-Tomaszewska, M. (2006). Matczyna reprezentacja dziecka – modele teoretyczne i ich znaczenie dla praktyki klinicznej. *Psychiatria i Psychologia Kliniczna*, 6 (4), 193-198.
- Gracka-Tomaszewska, M. (2014). *Drogi do macierzyństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Greszta, E., Jastrzębski, J., Izdebski, Z., Kowalska-Dąbrowska, M., Januszkiewicz, A. (2016). Attachment style, love components and sociosexual orientation of men and women in different types of heterosexual relationships. *Polskie Forum Psychologiczne*, 21 (4), 490-513.
- Griffin, D.W., Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67 (3), 430-445.
- Grzegorzewska, I., Farnicka, M. (2016). Attachment and the risk of mental health disorders during adolescence. *Health Psychology Report*, 4 (1), 8-15.
- Hay, D.F., Pawlby, S., Angold, A., Harold, G.T., Sharp, D. (2003). Pathways to violence in the children of mothers who were depressed postpartum. *Developmental Psychology*, 39 (6), 1083-1094.
- Hazan, C., Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Jacobvitz, D.B., Morgan, E., Kretchmar, M.D., Morgan, Y. (1991). The transmission of mother-child boundary disturbances across three generations. *Development and Psychopathology*, 3 (4), 513-527.
- Julal, F.S., Carnelley, K.B. (2012). Attachment, perceptions of care and caregiving to romantic partners and friends. *European Journal of Social Psychology*, 42 (7), 832-843.

- Kaźmierczak, M., Kiełbratowska, B., Karasiewicz, K. (2015). The other side of the mirror – the role of partner's empathy in transition to parenthood. *Health Psychology Report*, 3 (2), 150-157
- Kezur, D. (1978). The development of maternal attachment. *Smith College Studies in Social Work*, 48 (3), 183-208.
- Kobak, R.R., Cole, H.E., Ferenz-Gillies, R., Fleming, W.S., Gamble, W. (1993). Attachment and emotion regulation during mother-teen problem solving: A control theory analysis. *Child Development*, 64 (1), 231-245.
- Kohn, J.L., Rholes, S.W., Simpson, J.A., Martin III, A.M., Tran, S., Wilson, C.L. (2012). Changes in marital satisfaction across the transition to parenthood: The role of adult attachment orientations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38 (11), 1506-1522.
- Kornas-Biela, D. (2004). *Wokół początku życia ludzkiego*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Kornaszewska-Polak, M. (2016). Subjective loneliness, well-being and marital satisfaction in couples with different attachment styles. *Polskie Forum Psychologiczne*, 21 (4), 514-533.
- Koss, J., Bidzan, M., Smutek, J., Bidzan, L. (2016). Influence of Perinatal Depression on Labor-Associated Fear and Emotional Attachment to the Child in High-Risk Pregnancies and the First Days After Delivery. *Medical Science Monitor*, 22, 1028-1037, doi: 10.12659/MSM.895410
- Kretchmar, M.D., Jacobvitz, D.B. (2002). Observing Mother-Child Relationships Across Generations: Boundary Patterns, Attachment, and the Transmission of Caregiving. *Family Process*, 41 (3), 351-374, doi: 10.1111/j.1545-5300.2002.41306.x
- Lester, E.P., Notman, M.T. (1986). Pregnancy, developmental crisis and object relations: Psychoanalytic considerations. *The International Journal of Psychoanalysis*, 67, 357-366.
- Lieberman, A.F. (1999). Negative maternal attributions: Effects on toddlers' sense of self. *Psychoanalytic Inquiry*, 19 (5), 737-756.
- Loh, C.C., Vostanis, P. (2004). Perceived mother-infant relationship difficulties in postnatal depression. *Infant and Child Development*, 13 (2), 159-171.
- Lubiewska, K., Derbis, R. (2016). Relations between parenting stress, attachment, and life satisfaction in mothers of adolescent children. *Polish Journal of Applied Psychology*, 14, 87-112.
- Maier, M.A., Bernier, A., Pekrun, R., Zimmermann, P., Strasser, K., Grossmann, K.E. (2005). Attachment state of mind and perceptual processing of emotional stimuli. *Attachment & Human Development*, 7 (1), 67-81.
- Main, M., Hesse, E. (1990). Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? W: M.T. Greenberg, D. Cicchetti, E.M. Cummings (red.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (s. 161-185). Chicago: University of Chicago Press.

- Main, M., Kaplan, N., Cassidy, J. (1985). Security in Infancy, Childhood, and Adulthood: A Move to the Level of Representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1/2), 66-104, doi: 10.2307/3333827
- Main, M., Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. W: T.B. Brazelton, M.W. Yogman (red.), *Affective development in infancy* (95-124). Westport, CT, US: Ablex Publishing.
- Main, M., Weston, D.R. (1981). The quality of the toddler's relationship to mother and to father: Related to conflict behavior and the readiness to establish new relationships. *Child Development*, 52 (3), 932-940.
- Maliszewska, K., Bidzan, M., Świątkowska-Freund, M., Preis, K. (2016a). Personality type, social support and other correlates of risk for affective disorders in early puerperium. *Ginekologia Polska*, 87 (12), 814-819.
- Maliszewska, K., Świątkowska-Freund, M., Bidzan, M., Preis, K. (2016b). Relationship, social support, and personality as psychosocial determinants of the risk for postpartum blues. *Ginekologia Polska*, 87 (6), 442-447.
- Mikulincer, M., Shaver, P.R., Pereg, D. (2003). Attachment theory and affect regulation: The dynamics, development, and cognitive consequences of attachment-related strategies. *Motivation and Emotion*, 27 (2), 77-102.
- Mikulincer, M., Shaver, P.R., Sapir-Lavid, Y., Avihou-Kanza, N. (2009). What's inside the minds of securely and insecurely attached people? The secure-base script and its associations with attachment-style dimensions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97 (4), 615.
- Nylen, K.J., Moran, T.E., Franklin, C.L., O'hara, M.W. (2006). Maternal depression: A review of relevant treatment approaches for mothers and infants. *Infant Mental Health Journal*, 27 (4), 327-343.
- O'Hara, M.W., Swain, A.M. (1996). Rates and risk of postpartum depression – a meta-analysis. *International Review of Psychiatry*, 8 (1), 37-54.
- Pajulo, M., Savonlahti, E., Sourander, A., Piha, J., Helenius, H. (2001). Prenatal maternal representations: Mothers at psychosocial risk. *Infant Mental Health Journal*, 22 (5), 529-544.
- Pines, D. (1972). Pregnancy and motherhood: interaction between fantasy and reality. *British Journal of Medical Psychology*, 45 (4), 333-343.
- Pines, D. (1982). The relevance of early psychic development to pregnancy and abortion. *The International Journal of Psychoanalysis*, 63, 311-319.
- Priel, B., Besser, A. (2001). Bridging the gap between attachment and object relations theories: A study of the transition to motherhood. *British Journal of Medical Psychology*, 74 (1), 85-100, doi: 10.1348/000711201160821
- Redshaw, M., Martin, C. (2013). Babies, 'bonding' and ideas about parental 'attachment'. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 31 (3), 2019-221.
- Reese, E. (2008). Maternal coherence in the Adult Attachment Interview is linked to maternal reminiscing and to children's self concept. *Attachment & Human Development*, 10 (4), 451-464.

- Rholes, W.S., Simpson, J.A., Blakely, B.S. (1995). Adult attachment styles and mothers' relationships with their young children. *Personal Relationships*, 2 (1), 35-54.
- Ricks, M. (1985). The Social Transmission of Parental Behavior: Attachment across Generations. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50 (1/2), 211-227, doi: 10.2307/3333834
- Robertson, E., Grace, S., Wallington, T., Stewart, D.E. (2004). Antenatal risk factors for postpartum depression: A synthesis of recent literature. *General Hospital Psychiatry*, 26, 289-295.
- Schechter, D.S., Coots, T., Zeanah, C.H., Davies, M., Coates, S.W., Trabka, K.A., Marshall, R.D., Liebovitz, M.R., Myers, M.M. (2005). Maternal mental representations of the child in an inner-city clinical sample: Violence-related posttraumatic stress and reflective functioning. *Attachment & Human Development*, 7 (3), 313-331.
- Siddiqui, A., Hagglof, B., Eisemann, M. (2000). Own memories of upbringing as a determinant of prenatal attachment in expectant women. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 18 (1), 67-74.
- Stern, D.N. (1991). Maternal representations: A clinical and subjective phenomenological view. *Infant Mental Health Journal*, 12 (3), 174-186.
- Stern, D.N. (1995). *The motherhood constellation: A unified view of parent-infant psychotherapy*. London: Karnac Books.
- Strathearn, L., Fonagy, P., Amico, J., Montague, P.R. (2009). Adult attachment predicts maternal brain and oxytocin response to infant cues. *Neuropsychopharmacology*, 34 (13), 2655-2666.
- Trillingsgaard, T., Elklit, A., Shevlin, M., Maimburg, R.D. (2011). Adult attachment at the transition to motherhood: Predicting worry, health care utility and relationship functioning. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 29 (4), 354-363.
- Uddenberg, N., Nilsson, L. (1975). The longitudinal course of para-natal emotional disturbance. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 52 (3), 160-169.
- Van IJzendoorn, M.H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117 (3), 387.
- Wakschlag, L.S., Chase-Lansdale, P.L., Brooks-Gunn, J. (1996). Not Just "Ghosts in the Nursery": Contemporaneous Intergenerational Relationships and Parenting in Young African-American Families. *Child Development*, 67 (5), 2131-2147.
- Zdolska-Wawrzekiewicz, A., Chrzan-Dętkoś, M., Bidzan, M. (2018). Maternal attachment style during pregnancy and becoming a mother in Poland. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 36 (1), 4-14.
- Zeanah, C.H., Barton, M.L. (1989). Introduction: Internal representations and parent-infant relationships. *Infant Mental Health Journal*, 10 (3), 135-141.

Streszczenie. Artykuł jest wieloaspektowym teoretycznym wprowadzeniem do projektu badawczego poświęconego problematyce związanej z wpływem więzi z własną matką na szeroko rozumiane przystosowanie się kobiety do macierzyń-

stwa. W pracy podkreślony został wpływ stylu przywiązania do matki na kształtowanie się tożsamości macierzyńskiej, rozumianej jako myślenie kobiety o sobie jako o matce. Relacja ta jest bardzo istotna w czasie kształtowania się więzi kobiety ze swoim dzieckiem już w ciąży, a także po narodzinach dziecka. Zasygnalizowano także niezmiernie istotne połączenie pomiędzy jakością więzi z własną matką a wystąpieniem depresji poporodowej.

Słowa kluczowe: przywiązanie, ciąża, więź z dzieckiem, depresja poporodowa

Data wpłynięcia: 28.10.2017

Data wpłynięcia po poprawkach: 9.01.2018

Data zatwierdzenia tekstu do druku: 19.06.2018